

Jože
Kocbek

Moj brat Edvard Kocbek

(Otroška ptujska in mariborska dijaška leta)

V knjigi esejev Svoboda in nujnost dodaja Edvard Kocbek na straneh 269–289 svojo avtobiografijo Kdo sem? V skopih stavkih na kratko omenja svoje otroštvo in dijaška leta, najprej v Mariboru, nato na Ptuju in ponovno v Mariboru.

Rad bi k njegovi avtobiografiji dopolnil to, kar sva v otroških in dijaških letih doživljala in preživljala skupno.

Najina rojstna vas Videm je bila središče župnije in občine Sv. Jurij ob Ščavnici (danes Videm ob Ščavnici). Vas ima čudovito lepo lego s prostranim trgom na blagi vzpetini od vzhoda proti zahodu. Na spodnjem vzhodnem delu stoji lepa župnijska baročna cerkev sv. Jurija, njej nasproti na trgu pa velika enonadstropna ljudska šola, na kateri je bil napis: BOGU, DOMOVINI IN MLADINI LJUDSKA ŠOLA. Trg zapirata dve trgovini: trgovina Korošak (trgovine danes ni več) in na drugi strani gostilna in trgovina Perger. Skozi trg pripelje od Maribora prek Sv. Antona (danes Cerkvjenjak) cesta, ki se pri kapelici v zgornjem Vidmu razdvoji. Oba kraka obkrožata šolo, nato se spodaj na trgu spet združita. Pod cerkvijo se cesta zveže s cesto, ki vodi iz Radgone na Ptuj. Na desni in levi strani šole ob obeh krakih ceste stojita še danes enonadstropni hiši: Kocmutova in na nasprotni strani šole Posojilnica in hranilnica z gostilno.

Ob cerkvi na spodnjem delu trga stoji veliko, enonadstropno župnišče in na blagi vzpetini visokopritlična mežnarija, naša rojstna hiša. Leta 1946 so dali okrajni politiki v Gornji Radgoni to mežnarijo podreti, poslali so koloniste iz Apač, da so jo podrli. Podiranje je vodil domačin mlinar Mauko.

Hiša je imela pred vhodom balkonček s pločevinasto strehico in dvoje stopnišč z leve in desne. Veža je bila majhna in tesna, komaj prostora za mizico, pod katero smo imeli spravljene čevlje. Vežica je imela troje vrat: ena v majhno in tesno kuhinjo z lesenimi stopnicami na podstrešje. Na teh stopnicah smo se vsi trije fantje drenjali, se tu zjutraj oblačili, zvečer čez noč pa puščali tu svoje obleke. Le za majhno kredenco in zidan štedilnik je bilo prostora. Pod stopnicami ob štedilniku je bil zabojček za drva, ki je bil seveda premajhen za vse nas tri fante. Mati so nas stalno podili iz kuhinje, posebno takrat, kadar so kuhali, prali ali pripravljali krušno peč za peko kruha.

Druga vrata so vodila v »zadnjo hišo«, tretja pa v »prednjo hišo«, z velikim oknom, ki je gledalo proti Korošakovi trgovini. Na eni strani okna ob zidu so imeli posteljo oče, na drugi pa mati. Pod oknom, ki je bilo obrnjeno proti cerkvi in župnišču, je stal ozek kavč, na katerem je spal brat Slavko, Edi pri očetu, jaz pa pri materi. Ob posteljah sta stali nočni omarici, med njima pod širokim oknom pa pisalna miza, ki so jo oče kupili na dražbi. Na sredi sobe je bila miza z štirimi stoli, omara in v kotu majhna krušna peč, okrog nje pa klop.

V »zadnji hiši« so imeli mati ob oknu šivalni stroj, v kotu je stala postelja, ob njej lepo izrezljana ovalna miza z dvema foteljema. V to sobo smo otroci bolj malo hodili; le brat Slavko je potem, ko se je izučil za krojača, tu šival in spal.

Ozek prostor krog hiše je bil tlakovan z žgano opeko, na drugem prostoru pa je raslo nekaj jablan, sliv in hruška. Pred mežnarijo proti trgu so imeli mati vrtiček, na katerem so gojili povrtnino in rože. Ne spominjam se, kdaj so oče dali postaviti ob hiši leseno vrtno uto. Tu smo se otroci v poletnih mesecih igrali. Kakih petdeset metrov niže ob mežnariji je stal majhen hlev z drvarnico. To stavbico, ki trgu ni dajala kaj lepe podobe, so pred vojno podrli.

Oče so že v mladosti vzljubili petje in glasbo. Kot mlad fant so se peš napotili z doma v Gasteraju (danes Jurjevski dol) v Ljubljano in se vpisali v orglarsko šolo, ki jo je vodil priznani glasbenik, pedagog in stolni organist Anton Foerster. Po treh letih šolanja so kot organist začeli svojo prvo službo pri Sv. Petru v Gornji Radgoni. Ker so bili tu dohodki organista zelo nizki, so se oče preselili k Sv. Juriju ob Ščavnici in tu sprejeli poleg orgljanja še službo cerkovnika. Tako so si ob dveh službah lahko ustvarili možnosti za družinsko življenje.

Bili smo trije sinovi: najstarejši Slavko se je rodil leta 1902, Edvard leta 1904 in jaz leta 1908. Čeprav je bila starostna razlika med Edijem in menož dokaj velika, smo se med seboj prav dobro razumeli. Svoje otroštvo smo z očetom Valentinom in materjo Matildo preživljali v srečni družini in, kakor omenja Edi, nismo nikoli čutili revščine. Oče so nas imeli radi, vendar so nas zelo strogo vzgajali. Večkrat je pela tudi palica, posebno tedaj, kadar smo se predolgo potepali pri Korošakovih, se tam igrali, lovili in se šli ravbarje in žandarje. Za ravbarje in žandarje se nismo mogli nikoli prav zediniti, ker smo vsi hoteli biti le ravbarji, žandar pa nobeden. Korošakov Tonček je bil Edijev vrstnik in v ljudski šoli sošolec, Ančka pa moja vrstnica. Ni minil dan, da ne bi bili pri njih na potepu. Oče so imeli namreč navado, da so po kosilu malo zadrževali. Ker je morala takrat vladati tišina, smo jo navadno pobrisali h Korošakovim. Tam smo večkrat pozabili, da so se oče že naspali. S palico so nas prišli iskat. Tekli smo dol po trgu drug za drugim domov, kjer so nas, če so bili dobre volje, samo skregali. Navadno pa je pela šiba. Mati nas niso pred očetom nikoli zagovarjali.

Ko smo nekoč z raztrganimi hlačami tekli pred palico domov, so oče srečali domačega zdravnika dr. Leva Krefta. Oče so ga jezni zaprosili, naj mu da kako zdravilo za »te fačuke«. Dr. Kreft je očeta ostro pogledal, zažugal s prstom in dejal: »Kocbek, bolje je, da fantom kupite vsak mesec nove hlače, kakor pa mene enkrat na leto klicati k bolnim otrokom.« Od takrat naprej so oče v svoji strogosti močno popustili.

Naš spodnji sosed je bil trgovec Jožef Farkaš. Takoj ob cesti naprej pa so bili doma: Bratko Kreft, ki je bil leto mlajši od Edija, Ivan je bil leto starejši od mene in Vlado leto mlajši. Kakih ožjih prijateljskih stikov kot otroci mi iz zgornjega Vidma z njimi nismo imeli. Vedno smo si bili na bojni nogi in se večkrat resno poprijeli, posebno ob četrtkih, ko ni bilo pouka. Nekoč so nam za nedeljo popoldne napovedali vojno. Mi smo se utaborili na Pergerjevem, s koprivami poraslem kompostu. Edi, ki je bil poveljnik naše vojske, je dal tej trdnjavi ime Koprivna. Korošakov Tonček in njegov brat Drago sta se oborožila s koli, ki naj bi bili meči. Prinesla sta na

trdnjavo še fizičlovke, ki naj bi jih uporabljali kot sulice. Okrog komposta smo skopali jarek in z gnojišča napeljali okrog trdnjave gnojnico. Korošakovi Ančki in meni so pripeli na rokav bel papir, na katerega so z rdečilom narisali rdeč križ. Tako naj bi obvezovala ranjence, če bi bilo potrebno, mrtvega vojščaka pa spravila v bližnjo mrtvašnico.

Kreftovi vojski je poveljeval Bratko. Sposodili so si Farkaševega trgovskega pomočnika, visokega in suhega fanta. Ta se je korajžno zagnal na trdnjavo, Drago pa je bil hitrejši. Sunil ga je v prsi, da je na hrbet padel v svoji nedeljski obleki v umazano gnojnico. Osramočen in ves moker je stekel domov, sovražniki pa so spoznali, da so brez njega nemočni in so jo tudi pobrisali domov. Tako je bila zmaga naša, brez ranjencev in mrtvih.

Drugič so nas napadli v četrtek na Pergerjevi gumni. Pravočasno smo potegnili lestvico za seboj. Bili smo varni, zato smo lahko brez skrbi kričali in jih izzivali. Sredi najbolj živahnega kričanja in izzivanja zaslišimo strogi očetov glas: »Marš domov! Vi pa dol z gumne in takoj domov!« »Tako se je ta vojna končala brez zmagovalca in poraženca.

Med prvo svetovno vojno smo se večkrat spominjali naših petelinjih bojev. Želeli smo si, da bi se zaslišal kje na fronti glas kakega očeta, ki bi, tako kot naš oče, razgnal avstrijsko vojsko in sovražnike ter nam poslal domov očeta.

Te spomine na otroška pretepanja obuja Edi v svoji Tovarišiji, ko so se izvršniki v roški ofenzivi avgusta 1942 prebijali skozi italijanske zasede. /Glej Edvard Kocbek: Tovarišija, dnevnik 16. avgusta 1942/

Pri Juriju je bil do leta 1914 za župnika Janez Kunce. Bil je zelo priljubljen in daleč naokrog znan kot napovedovalec vremena. Ko smo se pod večer podili pod košatima kostanjema pred našo hišo in župniščem, smo bili večkrat kar preveč kričavi. Takrat je župnik odprl okno svoje sobe v prvem nadstropju župnišča in zaklical naši materi: »Tila, vreme se bo spremenilo! Deca so preveč kričavi!« Ob nedeljah je po rani maši faranom napovedoval vreme ter jim svetoval, kdaj naj kosijo seno ali otavo in vedno dodal, da smo mu to povedali mi, otroci. Skoraj vedno je držalo, da se je po našem kričanju vreme spremenilo.

Pravo veselje je bil za nas снег. Očetu smo pomagali kidati najprej doma in od hiše proti cerkvi, potem pa še prostor pred cerkvijo. Doma na dvorišču smo zmetali снег na kup in Edi je predlagal, da skopamo rov. V šolski knjižnici je bral o Eskimih, ki prebivajo v kočah, narejenih iz snega. Z veliko vnemo smo skopali dokaj velik rov pod snegom. Prinesli smo si iz kuhinje pručko, tako da smo lahko v duplini sedeli. Vzdržali seveda nismo dolgo, ker nas je začelo zebsti, pa tudi mati so nas kregali, ker so se bali, da se ne bi prehladili. Pri Korošakovih pa smo si iz snega zgradili obrambni zid, visok več metrov. Tako je bil vsak bolj varen, ko smo se med seboj kepali.

Dan nedolžnih otročičev ali pametiva, kakor smo rekali v Prlekiji, je bil za nas, otroke, vesel dan. Že navsezgodaj zjutraj smo s šibo ali s korobačem našeškali očeta in mater, kar se nam je zdelo prav imenitno. Pri tem smo govorili: »Zdravi bodite! Čvrsti bodite!« Obiskali smo vse sosedo,

jih malo natepli in si nabirali darove. Ponekod smo dobili denar, tu pa tam pogače ali prav v ta namen pripravljeno pecivo. Neko zimo smo se napotili celo v pol ure oddaljene Slaptince, kjer je vaški lončar delil tepežkarjem iz gline žgane zvončke, da si z njimi cingljaj po vasi. Seveda smo prišli prepozno. Zvončkov je zmanjkalo, ker so domači otroci že vse odtepežkali.

V Avstriji je bila uzakonjena osemletna šolska obveznost. Jurjevska šola je bila šestrazredna s šestimi učitelji in z učiteljico za ženska ročna dela. V zadnji, šesti razred so hodili otroci tri leta. Pouk se je vsako leto začel v jeseni po vseh svetih, ko so se končala jesenska opravila in končala paša. Pouk se je začel vsak dan ob devetih in trajal do poldne. Do enih je bil glavni odmor in takrat je nastal na trgu pred šolo pravi živžav, ko so se šolarji iz vseh razredov podili in včasih tudi pretepali. Naš oče nam niso nikoli dovolili, da bi se bili s sošolci podili, kar nam je bilo seveda zelo hudo in čutili smo se prikrajšani. Žal nam je bilo, da stanujemo tik šole in da nam ni bilo dano, da bi se v šolo grede ali domov iz šole lahko podili, pozimi se drčali po hribu ali drsali po ledu. Ob četrtkih ni bilo pouka.

Brat Slavko je začel hoditi v šolo v jeseni 1909 in končal osemletno šolanje poleti 1917. Bil je zelo brihten, žal od drugega leta starosti naglušen. Šolo je končal z dobrim uspehom. Kljub temu da je slabo slišal, se je z nami igral in se pogovarjal. Stavke je bral z naših ustnic in tudi v šoli je učitelje dobro razumel.

Edvard je začel hoditi v šolo v jeseni 1911. S Korošakovim Tončkom sta bila vsa leta sošolca in z nadučiteljem Karlom Mavričem so se dobro ujeli. Nadučitelj Mavrič je bil odličen metodik in velik prijatelj mladine. Šola je imela skromno šolsko knjižnico in skoraj vse knjige sta Edi in Tonček prebrala. Ko sem v jeseni 1914 tudi jaz začel hoditi v šolo in se za silo naučil brati, sem tudi jaz začel Edija pridno posnemati. Ko smo že skoraj vse knjige iz skromne šolske knjižnice prebrali, smo si začeli sposojati knjige v knjižnici Bralnega društva.

Oče so navadno zvečer zgodaj legli v posteljo. Od sosedovih so si prinesli časopis Slovenec, si prižgali petrolejko na nočni omarici, navili budilko in jo naravnali na četrto uro, da so lahko pravočasno odzvonili v cerkvi jutranjico. Edi je kmalu zlezel k njim v posteljo in se prek očetove rame hitro pridružil branju. Tisto leto, ko se je začela vojna, sta nestrpno prebirala novice, pozneje pa spremljala poročila s fronte. Tako sta bila na tekočem o vseh dogajanjih. Edi si je v šoli sposodil atlas in z očetom sta iskala kraje na zemljevidu. Jaz sem komaj začel hoditi v šolo, in ker bi ju rad posnemal, sem si v materino posteljo nosil debel slikovni Kästner und Oellerjev reklamni cenik in listal po njem.

V začetku vojne je avstrijska oblast uvedla živilske nakaznice za kruh, moko in sladkor. Župan je izročil te nakaznice nadučitelju s prošnjo, da bi jih mi, šolarji, po pouku žigosali. Karte so imele natiskane kvadratke, v katerih je bilo v nemškem in slovenskem jeziku napisano: BROT-KRUH-ODER-ALI MEHL-MOKA. Ko smo tolkli s pečatom po kartah, smo glasno ponavljali brot-kruh-ali-oder mehl-moka. Te besede smo uporabljali in ponavljali tudi takrat, kadar smo se na večer lovili. Tisti, na katerega je padla beseda moka, je moral začeti loviti.

Oče so nas zelo zgodaj vpregli k delu. Morali smo zgodaj vstajati. Slavko je bil za mežnarja, v zakristiji oblačil duhovnike v mašno obleko, Edi je moral očetu na koru vleči meh pri orglah, jaz pa sem že s šestim

letom začel pri mašah ministrirati. Farani so za umrlim svojcem naročali pri očetu zvonjenje in mi smo morali pomagati zvoniti. V zvoniku so bili štirje zvonovi. Največjega sta morala zvoniti dva, oče in Slavko, najmanjša dva pa midva z Edijem. Srednjega »ta starega«, kakor smo mu rekli, pa so nategovali mati. Med vojno so pobrali vse zvonove, le »ta starega« so pustili.

V naši družini nismo nikoli slovesno praznovali rojstnih dnevo, pač pa godove. Zelo praznično in pristrčno smo se pripravljali na očetovo godovanje. Mati so imeli knjigo Voščilne pesmice za vsako priložnost. Vsakemu so izbrali primerno pesmico, ki smo se je morali naučiti deklamirati. Na večer pred godom smo očetu, ko so že legli v posteljo, najprej s pokrovkami in s piskri zaropotali pred vrati »podoknico«, nato pa po vrsti stopali k njegovi postelji in mu zaželeli vse najboljše. Za darilo je vedno dobil marmornati kolač, ki so ga mati za to slovesnost spekli v lončeni posodi. Tudi materin god smo podobno praznovali. Pred nastopom smo imeli pred očetom generaliko. Vsak je moral voščilce ponoviti in do večera dodobra spiliti. Nikoli se mi trije fantje nismo mogli domeniti, kaj podariti materi za god. Spominjam se, da smo nekoč zbrali toliko denarja, da smo jim pri Korošakovih kupili nogavice. Za kaj drugega nismo imeli denarja.

Oče so hoteli Edija poslati v mariborsko gimnazijo že v jeseni 1915, vendar je vojna to namero preprečila. Tudi naslednjo jesen 1916 ni šel. Očeta so namreč poklicali k vojakom in tudi s prehrano so nastopile težave. Ostali smo brez očeta in mati so se na vse načine trudili, da smo se preživeli. Oče so dobro znali nemški in kmalu so postali frajtar, potem kaprol in malo pred koncem vojne so dobilo še eno zvezdico. S soške fronte so vodili v notranjost Avstrije italijanske ujetnike in znali so si stisniti kak dan ali noč, da so nas prišli pogledat in pozdravit. Komandant jim je dal celo dan dopusta, če so mu prinesli pet jajc. Tako sva z Edijem začela po bližnjih vaseh kupovati jajca za očetov dopust. Bilo je težko, ker gospodinje niso rade prodajale za krone, oblek pa nismo imeli za zamenjavo. Le enkrat se nama je posrečilo, da sva nakupila 15 jajc. Tako so lahko oče preživeli med nami kar tri dni in tri noči dopusta.

Oče so si močno želeli imeti pri sebi kako fotografijo svoje družine. Dosej se še nismo nikoli fotografirali. Šli smo z materjo k Sv. Duhu na Stari gori. Slikar Košar nas je fotografiral in tako so mati lahko poslali sliko očetu k vojakom.

Med očetovo vojaščino so prišli k nam dedek Matija Plohl, materin oče. Nadomeščali so očeta pri orgljanju. Znali so delati vse in marsikaj narediti. Orglati so se naučili v svojih mladih letih. Tudi pesnikovali so. Za večje cerkvene praznike so zložili priložnostno pesem, jo uglasbili in naučili pevke, da so pri maši zapele njihovo pesem. Tudi na pogrebu kakega pomembnega pokojnika so s svojimi pevkami zapeli priložnostno besedilo v verzih.

Malo pred vojno sta oče in mati kupila kozo, nato še kravo. Krava ni bila vajena biti sama, zato nam je večkrat utrgala vrv in jo ucvrla, koza pa seveda za njo. Ko smo kozo prodali, Edi ni več rad hodil past v dvoje, tako da je delo padlo name. Raje je tičal med knjigami in oče ga nikoli niso priganjali k delu. Še drv za štedilnik ni prinašal, kaj šele drva za peč, ko so mati pekli kruh.

Kruha smo otroci veliko pojedli. Mati so ga vsakikrat napekli štiri kolače. Prvi kolač je skopnel kot sneg na pomlad, posebno ko je bil še

topel. Tudi sosedomi so rajši jedli našega, mi pa seveda Korošakovega, posebno če smo ga dobili namazanega z medom. Naučili so nas, da smo vsak košček kruha, ki nam je padel na tla, poljubili.

Pri Pergejevih so imeli hlapca Ferenca, močnega hrusta. Levo nogo je imel kopitasto in je močno šepal. Ko je z močnimi konji pripeljal na parizarju sodčke piva za gostilno, smo ga občudovali, s kakšno lahkoto je zmetal 25 ali 50-litrške sodčke v ledenico. Rekli so nam, da je zato tako močan, ker je v mladosti rad jedel plesniv kruh. Zato smo si tudi mi želeli kakšen kos plesnivega kruha, pri nas pa do plesnivega kruha seveda nikoli nismo prišli. Ga je prehitro zmanjkalo. Oče so dolga leta hranili in radi kazali dopisnico, ki sem jo kot drugošolec iz Ptuja pisal domov: Dragi oče in mati! Edi me samo tepe, prosim, pošljite nama kruha!

Šele v jeseni 1917, ko je Edi končal 6. razred ljudske šole, so ga oče vpisali v 1. razred klasične gimnazije v Mariboru. Stanovanje so mu dobili pri Kosovih, blizu gimnazije. Gospod Kos je bil svoje čase pri Juriju vodja finančne službe. Vsem njegovim otrokom je bila za krstno botro Urša Muhič iz Ženika. Ker je bila botra tudi nam trem fantom, sta oče in Kos čutila, da smo si v nekaki duhovni žlahti.

Prvi razred je končal Edi z odličnim uspehom. Oče so bili nanj zelo ponosni. Takoj je moral nesti pokazat spričevalo župniku Štuhcu in kaplanoma. Ta dva sta ga nagradila z denarjem, župnik pa ne. Iz Maribora je prišel zelo resen. Očetu ni več rekel atek, ampak oče, materi ne več mamika, temveč jo je klical mati. S Slavkom sva ga seveda posnemala in od Edijevega prvega razreda gimnazije dalje nismo več rekli atek in mamika, temveč oče in mati. V počitnicah mi je večkrat pomagal pasti kravo. Veliko mi je pripovedoval o šoli, profesorjih, ki dijake vikajo, o majski deklaraciji in o pretepih z nemškutarji. Veliko ur je predsedel v čitalnici Bralnega društva. To je bila svoje čase mrtvašnica, pa so jo preuredili v bralno sobo. V njej je bila velika knjižna omara, očetov harmonij in ob nedeljah so si člani Bralnega društva tu sposojali knjige. Ključ od čitalnice so imeli oče, ker so bili hkrati pevovodja pevskega zbora in so imeli v čitalnici redne tedenske pevske vaje.

Nekdanjega otroškega živžava na trgu, pri Korošakovih ali pod kostanjema ni bilo več. Edijeva resnost in vojna, ki smo jo čutili tudi pri Juriju, je zresnila tudi nas otroke. Neprestano smo zvonili za padlimi na fronti, potem se je pojavila še španska bolezen, ki je začela razsajati. V videmski okolici so ljudje kar umirali. Neprestano od jutra pa do večera smo zvonili. Spominjam se, da je v sosednji vasi umrla za to boleznijo petčlanska družina. Le dveletni sinček je ostal pri življenju. Tega je vzela v rejo naša krstna botra na Ženiku.

Pred vstopom v 2. razred je Edi navdušil Korošakovega Tončka, da se je tudi on odločil za študij. Ker je bil že nekoliko prestar za prvi razred gimnazije, se je odločil za učiteljske. Vpisal se je v pripravnico učiteljske šole in z Edijem sta v šolskem letu 1918/19 stanovala in spala skupaj v eni postelji pri družini Mračko, v zelo ozki ulici poleg mlina Franz v Melju. Tudi 2. razred je Edi končal z odličnim uspehom. Tudi mene je zamikalo, da bi šel študirat, vendar oče o tem niso hoteli nič slišati. Zame ni bilo denarja.

V poletju 1919 je hodil po župnijah ljutomerske dekanije cistercijanski pater iz Stične. Prišel je tudi k Juriju. V nedeljo je v pridigi naznanjal

staršem, da bodo v jeseni v Stični na Dolenjskem odprli zasebno gimnazijo za fante, ki bi hoteli postati cistercijski patri. Takoj sem se navdušil in po dolgem premišljanju sta mi tudi oče in mati dovolila, da grem. Tako sem v jeseni 1919 odšel v Stično, star enajst let.

V Videm je vsake počitnice prihajal h Kocmutovim na dopust dr. M. Kovačič, profesor na ptujski realni gimnaziji. Ker je imel ta zavod zelo malo dijakov, je nastajala nevarnost, da jo ukinejo. Očeta je nagovarjal, da prepíšejo Edija na ptujsko gimnazijo. Ker je bil Ptuj bliže in stroški šolanja manjši, so se oče odločili za Ptuj. Edi je nerad zapuščal Maribor in sošolce in odšel v nič znani Ptuj med nove sošolce.

Oče so mu preskrbeli stanovanje v ozki ulici Pod stopnicami števil. 3, tik pod proštjsko cerkvijo. Tu so živele tri starejše sestre Korada. Tona, ki je bila najstarejša, je bila gospodinja, Lina je bila delavka v tiskarni knjigar-narja Blanke in popoldne kot snažilka pospravljala po pisarnah ptujskih advokatov. Pepa pa je večji del preležavala v postelji, ker je bila grbasta. Imele so dve majhni sobi z dokaj veliko kuhinjo s starim, s povoščenim platnom in s polomljenimi vzmetmi pokritim kavčem, in s posteljo v kotu. Ta kuhinja je bilo Edijevo stanovanje. Oče so se z najemnicami pogodili, da so jim za stanovanje in hrano plačali v naturalijah. Tako so jim pripeljali pšenično in koruzno moko, mast, olje in krompir, kar je očeta precej obremenjevalo.

Na pomlad 1920. so nas gojence patri iz Stične poslali domov na desetdnevne počitnice, da bi se po vrnitvi še z večjo vnemo pripravili na izpite čez 1. razred gimnazije, ki naj bi jih opravili na klasični gimnaziji v Ljubljani. Edi me je čakal na ptujski železniški postaji in me peljal h Koradovim. Zvečer me je vzel s seboj k telovadbi telovadnega društva Orel. Nisem se mogel načuditi prostrani telovadnici, opremljeni z raznim orodjem. Vso pot, ki sem jo drugi dan prepešal do Vidma, sem mislil na to telovadnico. Doma me je prišlo še močno domotožje in odločil sem se, da se vrnem v Stično samo po svoje stvari in se v jeseni pridružim Ediju na Ptuj. Oče in mati sta v to privolila, saj sem bil star komaj dvanajst let in sem se jima smilil. V samostanu sem se lepo poslovil od opata, prefekta, od starega upokojenega profesorja, ki nas je učil skoraj vse predmete, ter od svojih sošolcev.

Tudi 3. razred je Edi končal z odliko. V počitnicah me je pripravljaj za izpit čez 1. razred. Hitro je opazil, da je bilo moje znanje zelo plitvo, in močno se je trudil, da sva vsaj za silo predelala snov iz latinščine in matematike. Izpit sem opravil bolj po zaslugi svojega brata.

Stanovala sva pri Koradovih sestrah skupaj v eni postelji in skupaj stradala. Bili so dnevi, ko sva bila prav lačna. Oče so morali zvišati dajatve, mati so pridno skrbeli, da sva dobila kak kolač domačega kruha, ko je Korošakov Franček prišel z vozom na Ptuj po robo za trgovino. Nekoč se mu je zgodilo, da je na poti proti Ptuj zgubil z voza cel kolač in midva sva ostala brez kruha.

V minoritskem samostanu smo imeli dijaki v patru Ludviku Rantaši velikega prijatelja in dobrotnika. Vedno je imel na svoji mizi kak priboljšek, ki ga je dobil v samostanski kuhinji. Pridno smo ga hodili obiskovat. K njemu sta zahajala tudi Stanko Cajnkar in Alojz Žalar, ki sta prišla v šol. letu 1920/21 kot osmošolca na ptujsko gimnazijo. Z Edijem so si postali

veliki prijatelji. Jaz sem bil še nezrel za njihove pogovore. Raje sem brcal žogo, ki jo je nam, mladcem, kupil pater Ludvik.

Na Ptuju je bil vodja zemljiške knjige rojak Vuk, doma pod Sv. Duhom v Trbegovcih. Ko je bil doma na dopustu, so se mu oče potožili, kako težko vzdržujejo dva študenta. Vuk je očetu obljubil, da bo vsak mesec prispeval kak dinar, samo naj se pri njem oglasiva. Tako sva vsakega prvega v mesecu potrkala na vrata katastrske uprave, stopala med policami, obloženimi z zemljiškimi knjigami do gospoda Vuka. Vsakemu je stisnil pet dinarjev. To se je ponavljalo vsak mesec dve šolski leti.

K nama na stanovanje sta zelo rada prihajala Branko in Boris Vajda, sinova ravnatelja gimnazije. Branko je bil Edijev sošolec, močan in debel fant. Zelo rad se je pretepal in suval. Včasih, kadar ni bilo Koradovih doma, smo napravili v kuhinji pravo razdejanje. Branko ni prej odnehal, dokler ni položil Edija na tla. Doma se Branko in Boris nista smela pretepati, v šoli med odmori tudi ne, že zaradi očeta.

Prav tako rad je prihajal k nama na obisk Danček Šugman (oče Zlatka Šugmana, člana MGL). Bil je zelo prijeten in dobrasrčen fant, sin trgovca od Sv. Marjete niže Ptuja. Obiskoval je meščansko šolo in z nama prihajal telovadit k dijaškemu Orlu. Zelo rad je kazal svoje spretnosti in čarovnije, posebno spreten je bil pri iskanju predmetov. Tako je na primer odšel na hodnik, mi pa smo mu morali skriti kak predmet. Navadno je bil to žepni nožek. Ko smo predmet dodobra skrili, smo ga poklicali v kuhinjo. Danček te je prijel za žilo v zapestju in te začel voditi po kuhinji. Če te je vodil v napačno smer, si moral sam pri sebi močno misliti: Napačno greš! Napačno greš! Če te je pa vodil v pravo smer proti skritemu predmetu, si moral sebi govoriti: Prav greš! V pravo smer greš! Potem ni trajalo dolgo in predmet je našel. To njegovo »magično« moč smo seveda vsi močno občudovali.

Edi se teh iger ni maral udeleževati, posebno če je moral reševati matematično domačo nalogo. Matematika se je stalno hotela z njim malo poigravati in mu kvariti odliko. Nekoč mu je profesor matematike pri tabli dejal: »Ja, Kocbek, je kar v redu, čeprav Prleki niste matematiki. Ste bolj za politiko in pa za leposlovje.«

Pri Koradovih sva stanovala dve leti. Vmes pol leta v Ulici Vseh svetnikov pri družini Starkl, ki so izdelovali in prodajali sifon. Imela sva svojo sobo in vsak svojo posteljo. Hrana je bila zelo dobra in obilna, vendar oče niso zmogli večjih bremen. Tako sva se ponovno vrnila h Koradovim. Zadnje šolsko leto 1922/23 pa sva stanovala skupaj z mojim sošolcem Fridauerjem s Ptujске gore pri starejšem možakarju, ki je imel svoje dni majhno kramarijo v Ulici Vseh svetnikov. Stanovanje je bilo enosobno, predeljeno z obokanim zidnim stebrom v dva dela. Učili smo se vsi trije pri stari prodajni mizi. Hrana je bila bolj pičla in velikokrat smo odhajali lačni od mize.

Mesto Ptuj je bilo v najinih časih kulturno bolj mrtvo mesto. Kulturnih prireditev je bilo bolj malo. Spominjam se le literarnega večera, ki so ga pripravili domači prosvetni delavci in povabili priznane pesnike in pisatelje. Na stojišču smo se drenjali dijaki in z Edijem sva se prerinila prav do odra. Tako sva od blizu videla pesnika Otona Župančiča in pisatelja Finžgarja. Prav tega pisatelja si je Edi izbral za govorno vajo pri slovenski uri v šoli. Na pamet se je naučil poglavje o Finžgarju iz Grafenauerjeve Zgodovine

slovenskega slovstva, glasno ponavljal stavke iz knjige in jaz sem mu moral tu in tam pošepniti začetek novega stavka.

Vsa štiri leta na Ptujju je imel Edi za slovenščino profesorja Antona Sovreta. Mene je učil samo v 3. razredu. V prvi svetovni vojni je bil ranjen v glavo. Nosil je s črnim trakom obvezano čelo, ker je imel v glavi kroglo. Dijaki smo se ga ob slabem vremenu bali, ker je bil takrat prav živčen. Naučil pa je dijake zelo veliko. Šolske spise je popravljaj in ocenjeval nenavadno. Doma je naloge prebral in jih razporedil v dobre in slabe. Tiste, ki so bile zanj dobre, je z rdečilom jezikovno in pravopisno spilil, tako da je bila naloga polna rdečih popravkov. Spodaj pa je dodal oceno odlično. Slabih nalog sploh ni popravljaj; pod nalogo je zapisal le oceno nezadostno.

Francoščino je poučeval profesor Zelenik. Bil je zelo strog in zahteven. Ko je bil Edi v peti šoli, je profesor Zelenik pripravil in zrežiral z dijaki Corneillovega Cida v francoščini. Igro so igrali v mestnem gledališču. Cida je igral Edi, obleke je prof. Zelenik dobil iz mariborskega gledališča. To je bil za Ptuj velik dogodek. Na predstavo je prišel celo francoski konzul iz Zagreba. Za Edija je bil to prvi javni nastop.

Na ptujska leta nisva imela nikoli lepih spominov. Kako nestrpno sva čakala praznikov in počitnic, da sva se lahko pošteno najedla. Domov sva hodila peš. Večkrat so nama prišli naproti oče do Sv. Duha, mati pa so naju doma čakali z gibanicami. Tudi nazaj na Ptuj sva hodila peš, oba obložena z nahrbtniki, v katerih sva imela vsak po pol kolača domačega kruha. Hodila sva štiri do pet ur. V Mostah od Juršinec proti Ptujju zavija cesta pravokotno. Pri matematiki smo se učili, da je pot po obeh katetah daljša kot pot po hipotenuzi. Tako sva jo nekoč po Vseh svetih mahnila kar prek travnikov, po hipotenuzi. Sredi travnika je tekkel potok, ki je tiste jeseni po deževju zelo narasel. Edi je bil toliko pameten, da je vrgel čez potok najprej svoj težki nahrbtnik, si vzel primeren zalet in srečno preskočil potok. Jaz pa sem s kratkim zaletom in s polnim nahrbtnikom na sebi padel nekaj decimetrov na drugi strani do kolen v mrzlo vodo. Do Ptujja sta moji mokri hlačnici začeli zmrzovati in čim bolj sva se bližala Ptujju, tem bolj sta hlačnici ledeneli. Edi se mi je seveda smejal, jaz pa sem od mraza skoraj jokaj.

Marca 1922 so nama oče s ponosom pisali, da sva doma dobila sestrice Tiliko. Bila sva oba vesela, da se nam je povečala družina, in to z malo punčko. Takoj je Edi napisal v imenu obeh lepo in čustveno čestitko in veselje, ki ga čutiva. Z nestrpnostjo sva čakala velikonočnih počitnic, da vidiva to malo sestrice.

Pred leti mi je sestra Tilika pokazala pismo, v katerem ji Edi za petdesetletnico čestita. Prepisal sem si prvi odstavek tega pisma:

»Draga slavljenka, vedno sem Ti zavidal glede časa, sestra si mi in vendar je med nama kar naprej sedemnajst let razdalje. Kakor koli sem obračal, vedno sedemnajst. Čeprav je bila začetna razdalja največja, jaz petošolec, Ti pa dojenček, pozneje pa Ti brezskrbna in prijazna deklica, jaz pa že z obema nogama v problemih sveta. Potem pa je razlika kar naenkrat izginila, ista kri, ista narava, ista usoda, ista ljubezen. Med nama je nastala bližina, kakor je to vedno med sorodniki, tiho zadovoljstvo drugega nad drugim, velikokrat pa tudi občutek prave sreče. Nekaj kratov pa tako, kakor je med sorodniki: tesnoba, zadrega zavoljo bližine, ki rada vznemirja. Zakaj? Ne vemo, to je skrivnost vsake bližine.«

Ko sva z Edijem prihajala domov na božične in novoletne počitnice, sva navadno prebila in dočakala novo leto pri Korošakovih. Da bi laže prečula Silvestrov večer, sva se domenila, da greva popoldne malo spat . . . ulegla sva se v očetovo posteljo, toda kaj hitro sva se začela suvati in drug drugega odrivati in se bojevati za čim več prostora. Edi je mene stiskal v kot, jaz pa njega na rob postelje. Kar na lepem je postelja popustila in žičnata mreža z modrocami vred je telebnila z vsem pompom na tla. Mati so v kuhinji slišali ropot in prihiteli v sobo. Na hitro smo zložili posteljo v red, preden bi se prikazal oče.

Oče so po svoji navadi zvečer kmalu legli, saj so morali zgodaj zjutraj odzvoniti jutranjico. Mi otroci smo bili v kuhinji pri materi, ko smo zaslišali, kako je zropotala očetova postelja in obupen očetov glas, poln strahu: »Joj, potres, bežite, bežite!« Mi, otroci in mati, smo se spogledali in se na skrivaj nasmihali, saj smo vedeli, da sva bila tega »potresa« kriva midva z Edijem. Oče so bili dolga leta prepričani, da je bil na Silvestrovo resnično potres. Šele po dolгих letih, ko smo doma kot odrasli praznovali očetov god, smo jim povedali, kaj se je pravzaprav na Silvestrovo dogajalo z njihovo posteljo. Smeje so nama rekli: »No, to sta bila prava huncvota!«

Zelo radi smo ob nedeljah popoldne po večernicah hodili na pol ure oddaljeni Ženik k naši krstni botri. To je bila dobrodušna, prijazna in postrežljiva ženska. Imela je srednje veliko posestvo, bogat sadovnjak in na lepi sončni legi velik vinograd. Živela je sama kot vdova s hčerko Frančko. Mlajši sin ji je kot šestošolec umrl, starejši sin pa je postal sodnik. Njena vnukinja Milena Muhič je danes članica Slovenskega narodnega gledališča v Mariboru. Botra je znala mnogo narodnih pesmi na pamet, lepo je pela in ob nedeljah, ko je pri maši prepevala cela cerkev, se je slišal njen visok in močni glas. Na gostiji naše nečakinje je bila stara že blizu osemdeset let, pa je zaplesala polko kot dvajsetletni deklíč.

Navadno smo se pozno v mrak vračali domov. Oče so vedno radi prepevali, posebno ko se bili »malo v rožicah«. Edija, ki so ga imeli najrajši, so vedno radi malo podražili s pesmico: »Eduard und Kunigunde, Kunigunde und Eduard«. Ne vem, kje so pobrali ta napev in besedilo. Ediju je bilo nekoč tega lajnjanja dovolj. Ustavil se je in očetu ježno dejal: »Dosti je te vaše lajne! Če že tako radi prepevate to lajno, pojte vsaj po slovensko: Eduard in Kunigunda, ne pa und Kunigunde!« Od takrat oče te pesmi niso več prepevali, če pa so se kdaj vendarle spomnili te pesmi, so peli po slovensko.

Najmanj dvakrat na leto, večkrat tudi v velikih počitnicah, smo obiskali tudi Zmazkove pri Sv. Tomažu blizu Ormoža. Tam sta na materini domačiji živela teta Pepika, materina sestra in njen mož, stric Alojz. Mimoregde smo se oglasili pri dedku na Rakovskem vrhu, kjer so si dedek sezidali hišo. V prizidku so imeli delavnico, kjer so popravljali in delali lesena kolesa in nove škafe. Z Edijem sva jim vsakokrat prinesla zavojčke tobaka za pipo. Kadili so le suho višnjevo listje in pravi tobak jim je bil prava poslastica. Niso mogli verjeti, da je stal takrat zavojček tega tobaka pet dinarjev, saj so po vojni še vedno računali na krajcarje in krone.

V jurjevski župniji je bila navada, da so farani ob vseh svetih plačevali maše in molitve za svoje rajne. Ta vplačila sva morala z Edijem v zakristiji zapisovati na posebne pole, zvečer pa denar oddati župniku. Dela sva imela dovolj in župnik naju je primerno nagradil.

Več dela sva imela v velikih počitnicah. Župnik nama je dal prepisovati rojstno matično knjigo, matično knjigo porok in mrtvaško matično knjigo. Prepise je moral župnik vsako leto poslati v Maribor v škofijski arhiv. Tudi to delo nama je navrglo nekaj dinarčkov od nič kaj radodarnega župnika.

Tako sva preživela ptujska dijaška leta. Edi je končal 6. razred prav tako odlično, jaz četrtega z dobrim uspehom. Edi je želel končati zadnja dva razreda gimnazije v Mariboru. Pozanimal se je, kako bi gmotno čimmanj obremenjevala očeta. Vedel je, da je nasproti klasične gimnazije malo semenišče, nekak internat za podeželske dijake. Vložila sva prošnjo za sprejem in župnik Štuhec je pripisal še svoje priporočilo. Bila sva sprejeta, vendar sva morala še podpisati izjavo, da bova po maturi stopila v mariborsko bogoslovje in postala duhovnika lavantinske škofije. Za stanovanje in hrano v internatu so oče plačali za vsakega 600 din za celo leto. To je bilo za naše domače še kar ugodno. Tako sva se v jeseni 1923 preselila v Maribor. V internatu je bil za ravnatelja kanonik dr. Mirt, naš prefekt pa duhovnik Jože Krošl. Morali smo se držati hišnega reda, ki pa ni bil prestrog. Našla sva nove sošolce in znance. Najbolj se spominjam Antona Trstenjaka, ki je bil eno leto za Edijem.

Edi se je v šolo kaj hitro vživel, jaz pa sem le s težavo lezel naprej. Ker sva prišla iz realne gimnazije s francoščino, ne pa z grščino, je bila za naju francoščina obvezni učni predmet. Edi je grške ure obiskoval neobvezno, jaz ne. Kot realca sva morala obvezno obiskovati in opraviti izpit še iz opisne geometrije.

V semenišču je začel Edi urejati Stražne ognje in kot osmošolec ostal še eno leto v internatu. Jaz sem se v jeseni vpisal na učiteljsiše.

V radgonskem okraju je bilo precej fantov, ki so obiskovali mariborsko klasično gimnazijo. Omenil sem že Antona Trstenjaka, potem njegov soimenjak in sošolec Matija Trstenjak iz Ivanjševca, Eman Pertl, sin nadučitelja na Kapeli pri Radencih, Leopold Stanek iz Boračeve in Jaka Kavčič iz Stavenskega vrha. V počitnicah so zelo radi prihajali k nam domov. Posebno radi so prihajali prepevat. Spali smo na senu na našem revnem hlevu. V Gornji Radgoni smo med velikimi počitnicami na posojilniškem odru igrali Verigo, Revčka Andrejčka in Finžgarjevega Divjega lovca. V počitnicah leta 1925 je vso to našo družino povabil župnik Štuhec v Sovjek, v župnikove gorice. Radi smo lepo prepevali in kar zunaj pred zidnico pri omizju smo med drugimi pesmimi zapeli znano študentsko spevoigro Kovačev študent:

»Študent sem bil,
zdaj sem kovač,
adijo bukve, šola!

Štuhec je gledal v nas dijakih prihodnje bogoslovce. Posebno drag mu je začel postajati Edi, ki bo nekoč v jurjevski farni cerkvi daroval svojo prvo mašo.

Ko sva bila za veliko noč 1924 doma, je Edi zbolel za sklepnim revmatizmom in ostal v postelji štirideset dni, tja do binkošti. Razred je kljub dolgemu izostanku končal s prav dobrim uspehom. V juliju istega leta je bil na zdravljenju v Varaždinskih toplicah. Svoj sklepni revmatizem si je pozdravil. Posledice pa je čutil na srcu, kakor je pokazal zdravniški izvid.

Anton Trstenjak takole piše o tih letih o Ediju:

»Kocbek je bil že leta 1923 kot sedmošolec pravi ekstatik: vsak mesec nam je sošolcem predaval o razgledu po svetu; in že takrat nas je privlačeval s svojo razgledanostjo; že takrat se je z emfazo dvigal nad poteke v naravi (kakor pravi Zadravec), zbujal v nas »zgodovinsko in vesoljsko zavest.« Čutili smo, da je daleč za nami in pred nami; magični vpliv je izžareval iz njega. In vendar je bil ob vsem tem brez patosa; miren v nastopu, skromen, nikogar ni preziral, nad nikomer se ni zgražal, nad nikomer izražal jeze ali zavisti. O vsakdanjih stvareh ni nikoli govoril, nikoli o šolskih predmetih in izpitih, kakor da jih ni; mimogrede je zadnji dve leti (ko se je vrnil iz realne gimnazije v Ptuj) naredil ob francoščini še izpite iz grščine, da ima tako realno in klasično gimnazijo; podobno se je vedel pozneje na univerzi...«

(Anton Trstenjak: Edvard Kocbek ekstatična osebnost ne politik, Sodobnost XXXIV, štev. 8/9, str. 713)

Vsake velikonočne počitnice smo se na veliki petek s Korošakovimi napotili s krampi v gozd, kjer smo izkopavali smrekove smolnate šture za velikonočni kres. Navadno smo ga zakurili na Frickovem bregu. Vedno smo tekmovali, kdo bo imel večji in višji kres: mi ali oni po Okoslavskem in Dragotinskem bregu. Zbrali smo se vsi Videmčani; nekoč je sosed Perger iz svoje gostilne dala zvaliti na breg sodček piva in ob ognju smo ga nabili na pipo in vrček piva je krožil od sosedu do sosedu.

Po prav dobro opravljeni maturi leta 1925 se je Edi prvič odpravil na morje. S sošolcem Pinom Mlakarjem sta taborila in se s čolnom prevažala med otoki. Za kakšen poklic se bo odločil, ga nismo spraševali. Oče so bili trdno prepričani, da bo stopil v bogoslovje. Tudi mati so si na tihem gojili željo videti sina kot novomašnika pred oltarjem, vendar tega niso nikoli omenjali.

Nekoč sta se v počitnicah srečala pred šolo naš oče in profesor dr. Jakob Žmavc. Ta je prihajal vedno v velikih počitnicah domov v Rožiški vrh, kjer je počitnikoval s svojimi otroki v rojstni hiši. Med dijaki v Kranju, kjer je nekaj let poučeval na gimnaziji, je bil znan kot zelo strog in zahteven profesor in strokovnjak za zemljepisje. Sodeloval je pri izdaji Zemljevida slovenskega ozemlja, ki ga je izdala Matica Slovenska leta 1921. Nosil je zlat častni prstan, ki mu ga je podaril avstrijski cesar Franc Jožef I. Vsa študijska leta je namreč opravljal izpite z odličnim uspehom. Bil je odličnjak od osnovne šole do doktorata. Vedno se je v počitnicah pozanimal tudi za naju. Ko so mu oče povedali, da sem jaz doma, Edi pa tabori nekje v Dalmaciji, se je razhudil in ježno rekel: »Te, te, te! Klati se okrog, Prlekije pa še ni prehodil! Prepričan sem, da ne ve, kateri vrh v Slovenskih goricah je najvišji in koliko meri. Najbrž tudi vi ne, ker mislite, da je to Kapela. Povejte sinovoma, da ni Kapela najvišji vrh Slovenskih gor, temveč Cerkevjenjak ali po domače Sv. Anton v Slovenskih goricah. Ta je namreč za 27 metrov višji od Kapele!«

Oče so bili kar ponosni, da so od priznanega zemljepisca zvedeli nekaj novega. Ko je prišel Edi domov, so se oče po profesorsko postavili pred Edija in mu ponosno povedali, da vedo nekaj, kar on ne ve. Ta podatek smo si zapomnili, ker smo vedeli, da nas bo profesor dr. Žmavc ob prvi priložnosti vprašal za najvišji vrh Slovenskih gor, kar se je tudi v naslednjih počitnicah res zgodilo.

Oktobra 1925 je Edi stopil v mariborsko bogoslovje. Oče in mati sta bila prav srečna. Tudi med očetom in župnikom Štuhcem je nastal čisto drugačen odnos. Doslej so na primer zvonjenje za mrličem morali pogrebci plačevati župniku, zdaj pa naravnost očetu. Večkrat so imeli oče z župnikom hude spore, ker je ta stalno zavlačeval izplačila.

Ko sem prvič obiskal Edija v bogoslovju, je že nosil krog vratu kolar in bil oblečen v dolg, črn duhovniški talar. Za božične praznike je poslal župnik na železniško postajo voz in svojega hlapca, da ga je pripeljal domov. Ves čas počitnic je imel Edi na voljo sobo v župnišču in bil za praznike vabljen na kosilo. Postal je pravi miljenec župnika Štuhca.

O njegovem življenju in delu v bogoslovju ne vem kaj pomembnega zapisati. Popoldne, ko so dobivali malico, sem ga pogosto šel obiskat, da sva si izmenjala najpomembnejše novice in dogodke doma v Vidmu.

V začetku junija 1927, ko sem bil v tretjem letniku učiteljišča in ko je bilo v šoli spraševanja na pretek, sem »šprical« nekaj dni pouka in jo mahnil domov, da se malo najem. Drugi večer doma nekdo potrka. Oče so bili že v postelji. Mati so odprli vežna vrata in na pragu se je pojavil Edi v civilni obleki. Rekel je samo: »Mati, izstopil sem iz bogoslovja!« Mati ga prvi hip žalostno pogledajo, ga primejo za roko in ga peljejo k očetu. Oče niso našli besede, le z žalostjo in jezo so začeli tiho jokati. Mati so se mirno obrnili k Ediju in rekli: »Kar si storil, si gotovo dobro premislil. Samo prosim te, pošten nam ostani!« Težak je bil ta večer in težka mora je legla na vse nas. Tiho sva šla spat v »zadnjo hišo« in legla v posteljo, ki je bila prazna, ker je bil Slavko po končanem vajenskem izpitu ta čas v Mariboru na prikrojevalnem tečaju. Držala sva se za roke in brez besed do zore strmela v temo.

Oče so drugo jutro povedali dogodek župniku. Takoj se je odnos med župnikom in očetom spremenil. Za Edija so bila odslej vrata župnišča zaprta. Nakopal si je še jezo škofa dr. Tomažiča, najinega birmskega botra, ki ga je baje hotel poslati v Rim, potem še zadržanost domače duhovščine in prve mesece težave doma v družini.

Anton Trstenjak pojasnjuje v svoji že omenjeni razpravi ta njegov izstop iz bogoslovja:

»...njegov takratni bogoslovni spiritual (je) označil enako pozitivno kakor on sam: »Kdor izstopi iz takega nagiba, napravi apostolsko dejanje.« Kocbek je to izrazil z besedami: »Zato ker sem začutil, da je laik bliže krščanstvu in stvariteljskemu življenju« (navaja Jenšterle). Meni je takrat isto poudarjal s podobnimi besedami, da se mu bo kot laiku obseg apostolskega dela razširil, medtem ko bi mu bil duhovniški preozek.«

(A. Trstenjak: Edvard Kocbek ekstatična osebnost ne politik, Sodobnost XXXIV, štev. 8/9, str. 714)

Hudo ga je že kar prvih štirinajst dni prizadel poziv k vojakom. Sumili smo, da ga je prijavil župnik Štuhec. Za vojaščino bi se z vso pravico lahko prijavil šele po končanem študiju, najpozneje do sedemindvajsetega leta starosti. Zadnje tedne pred vojaščino je začel piti močno črno kavo in namesto spanja sem mu delal družčino, ko je kolovratil ponoči po Vidmu.

Po treh dneh vojaščine in vojaške suknje se je ostrizen na balin vrnil iz Sarajeva. Superkomisija ga je zaradi srčne napake spoznala za stalno nesposobnega.

V avgustu istega leta je organiziral dijaško zborovanje pri Veliki Nede-lji. Med prireditelji zborovanja so bili še Anton Trstenjak, Tone Krošl in Jože Lampret. To zborovanje je močno odmevalo v javnem življenju.

V jeseni 1927 se je vpisal na romanistiko na filozofski fakulteti. Prevzel je uredništvo Križa na gori, oziroma Križa, kakor se je mladinsko glasilo pozneje imenovalo. Kot urednik je imel stanovanje v Akademskem domu na Miklošičevi ulici zastonj. To je bila pritlična hišica z mansardo. Danes stoji tam hotel Holiday Inn. Začel je sodelovati pri Ognju, pri Krekovi mladini in v krščanskosocialističnem sindikatu. (Edvard Kocbek: Svoboda in nujnost, str. 271)

Naslednje leto je odšel, kakor piše v avtobiografiji Kdo sem? brez denarja s Pinom Mlakarjem v Berlin, kjer sta preživela celo šolsko leto.

Jaz sem med tem končal učiteljsiše in čakal na službo. Jeseni, ko se je Edi vrnil iz Berlina, smo doma doživeli hudo nesrečo. Mati so zvečer zunaj pred kletjo pospravljali. Postalo jim je slabo in so padli po kamenitih stopnicah v klet in v nezavesti obležali na goli zemlji. Na čelu so si presekali kožo. Našli smo jih vso v krvi in takoj sva jih z Edijem peljala k domačemu zdravniku. Ta je rano za silo zašil. Rana je le počasi celila in po nasvetu domačina Franca Kocmuta, ki je po vojni opustil študij medicine, sva jih z Edijem peljala k zdravniku v avstrijsko Radgono. Ta je rano ponovno zašil in nama svetoval, naj mater takoj peljeva v mariborsko bolnišnico. Opazil je namreč, da mati težko odpirajo usta. V Mariboru so ugotovili, da je nastopil tetanus in le malo upanja so nama dali, da bo preživela. Vsak dan smo se menjavali in jih hodili obiskovat. Vsakokrat so imeli v ustih vedno debelejši košček lesa, kar je bilo znamenje, da so usta vsak dan laže odpirali. Tri tedne so ležali v bolnišnici. Prav hudo smo jih pogrešali, saj se na kuhinjo ni nobeden razumel. Edino Slavko se je nekoliko razumel na kuho. Kuhali in jedli smo vsak dan stročji fižol. Tu pa tam je Slavko zmazal skupaj nekakšne palačinke. Šele po materini vrnitvi smo se oddahnili in začeli spet živeti po starem.

Ko sem dobil učiteljsko službo in svojo prvo plačo, sem Ediju poslal nekaj denarja. V pismu, kamor sem vtaknil nekaj bankovcev, sem priložil listek: Pošiljam Ti nekaj svoje plače. Kupi si štruco kruha, v gostilni pa kisko župo. Vanj si nadrobi kruha, da bo žlica stala kar sama pokonci. Spomni se tedaj na najina lačna ptujska leta in dober tek!

Leta 1931 je Edi opravil diplomu in naslednje leto, ko sem bil jaz v Sarajevu pri vojakihi, je imel službo profesorja v Bjelovaru. Prav takrat so se oče odločili, da začno s Slavkom zidati hišo. Edi jima je poslal kot temeljni kamen od svoje prve plače precejšen znesek; tudi meni v Sarajevo in pripisal v pismu: »Ko boš dobil dovoljenje za v mesto, naroči si čevabčiče, potem na Baš-čaršiji malo turškega medu. Tudi Ti se spomni na Ptuj!« Edi ni pozabil, da sem mu pred leti od svoje plače poslal v Ljubljano denar.

Ko je dobil Edi kot profesor službo na bežigrajski gimnaziji v Ljubljani, je navezal stik z Lojzetom Hartmanom, višjim uslužbencem na Pokojninskem zavodu. Omenil mu je, da oče niso socialno in pokojninsko zavarovani in da jih hudo skrbi, kaj bo z njimi, če nenadoma zbolijo ali kakor koli ne bodo več sposobni opravljati službe. Lojze Hartman je svetoval, naj oče zahtevajo od župnika delodajalca, da očeta kot delojemalca takoj prijavi na Pokojninski zavod in plača določen znesek za socialno zavarovanje. Župnik Štuhec o tem ni hotel nič slišati. Izgovarjal se je, da župnija za take zadeve

nima denarja. Pokojninski zavod je na ta izgovor poslal župniku ostro zahtevo, da očeta takoj prijavi, in to za nekaj let nazaj, sicer ga čaka kazen, ker nima prijavljenega delojemalca Valentina Kocbeka. Župnik se je tega ustrašil in očeta prijavil.

Tako so se oče rešili skrbi za stara leta. Odnosi med župnikom in očetom pa so se zato še bolj zaostрили in skrhali in včasih sta hudo trčila drug ob drugega. Edijevo Premišljevanje o Španiji v Domu in svetu je odnose še bolj zaostřilo. Župnik Štuhec je očetu celo očital, da je slabo vzgojil svojega sina, kar je očeta zelo zbolelo.

Tako so se iztekla najina otroška in dijaška leta. Stopila sva vsak po svoje v življenje, a stiki med nama in z domačimi so ostali ljubki, prisrčni in trdni do konca.

Edi mi ni bil samo brat, bil mi je tudi učitelj in mentor, zgled poštenosti in plemenitosti. Na njegovem grobu stoji ob vzglavju lesen križ, simbol skromnosti, simbol krščanstva in tudi trpljenja.

Zelo zelo ga pogrešam!